

אורינט אקספרס

ביטאון לעניינים מזרח תיכוניים
מטעם תלמידי המחלקה ללימודי המזרח התיכון
אוניברסיטת בר-אילן
כסלו תשס"ט – דצמבר 2008

תוכן העניינים

דבר המערכת – עמ' 3

אלג'יריה – מאבק השפות באלג'יריה חלק ב' – יהל שרעבי – עמ' 4

תורכיה - "הנח לאימים, תן דין וחשבון" הצבא התורכי, מפלגת ה-AKP והתקשורת בתורכיה – ד"ר אפרת א. אביב – עמ' 6

העולם המוסלמי – חודש הרחמים והסליחות פוגע בכלכלה של מדינות האסלאם – ד"ר יוסי מן – עמ' 7

הרשות הפלסטינית – המחלוקת בין "חמאס" ל"פתח" על רקע הבחירות לנשיאות – ציונית פתאל-קופרווסר – עמ' 10

מרוקו - RAP IN THE KASBA – דלית אטרקצ'י – עמ' 12

השפה הערבית – לימוד השפה הערבית כגשר לפערי תרבות בין ערבים ליהודים – חן עמר – עמ' 15

לבנון - שבת אחים גם יחד... לקראת פיוס במחנה הנוצרי? – דני נאור – עמ' 17

קולות מן המזרח – המבוי שנסתם - דימויי הערבים בספרו של עמוס עוז – סיפור על אהבה וחושך – ד"ר ישראל בן-דור – עמ' 20

עורך: ד"ר יוסי מן

כתובת לתגובות: orient.express.biu@gmail.com

© כל הזכויות שמורות למערכת אוריינט אקספרס

ההפצה מותרת. המעוניינים להשתמש בתכנים מתוך הגיליון יעשו זאת באישור מערכת אוריינט אקספרס

דבר המערכת

תקופת בחירות ממשמשת ובאה, אך לא רק בישראל. בחודש הבא תסתיים כהונתו של אבו מאזן יושב ראש הראשות הפלסטינית; ובלבנון, למרות שהבחירות לפרלמנט ייערכו רק בחודש מאי 2009 עוסקת המדינה בבחירות אלו. שתי כתבות בגיליון עוסקות בנושאים אלו, במחלקות סביב הבחירות לנשיאות ברשות הפלסטינית ובבחירות בלבנון. בנוסף נביא בגיליון זה את חלקה השני של "מאבק השפות באלג'יריה" מאת יהל שרעבי. בכתבה נסקרו השפות הנפוצות באלג'יריה. כעת עוסקת הכתבה בשימוש אשר עושה כל צד במאבק האלג'ירי (הממשלה מול התנועות האסלאמיסטיות והברבריות).

כתבות נוספות עוסקות בהשפעות הכלכליות אשר נובעות מחודש הרמדאן, שהסתיים זה עתה. כתבה נוספת עוסקת במוסיקת הראפ במרוקו. המרוקנים פיתחו "זן חדש" של ראפ, אשר מותאם לאוזן המרוקנית. בנוסף נביא בגיליון כתבות על חיכוכים בין הצבא התורכי למפלגת השלטון בתורכיה, וכתבה על הוראת השפה הערבית בישראל. במדור הספרות נביא את כתבתו של ד"ר ישראל בן דור מאוניברסיטת חיפה על דימוי הערבים בספרו של עמוס עוז, סיפור על אהבה וחושך.

אנו מאחלים לכם קריאה נעימה

צוות אוריינט אקספרס.

בשער עם כיוון השעון:

- אורהאן פאמוק – סופר תורכי - התמונה נלקחה מתוך: http://fullmoonfever.files.wordpress.com/2007/10/pamuk_orhan-200505122.gif
- אום כולתום – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.asharqalawsat.com/2006/06/02/images/tvsupplement.366186.jpg>
- היפאא והבי – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.artonline.tv/Entertainment/NewsDetails.aspx?newsID=5877>
- נשיא מצרים חסני מבראכ – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.assabeel.info/inside/print.asp?id=7375&version=6068§ion=80>
- שליט לוב, מעמר קדאפי – התמונה נלקחה מתוך: <http://foad5.blogfa.com/8609.aspx>
- הזמרת הלבנונית נאנסי עג'רים – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.x3x2.com/vb/showthread.php?t=12044>
- הזמרת הלבנונית פירוז התמונה נלקחה מתוך: <http://www.dracha.com/vb/showthread.php?t=53769>
- הסופר המצרי נגיב מחפוט – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.misrians.com/event.php>

אלג'יריה

מאבק השפות באלג'יריה – חלק

שני

המאבק כיום באלג'יריה איננו על חלוקת הכוח, מדיניות כלכלית או ביטול השבטיות כדי לבנות חברה טובה יותר, אלא מאבק של הגדרת השפה בנושאים אלו. התפקיד של השפה הוא להביא את הפירוש של הסמכות השלטונית במדינה אל נתיניה. המצב הפוליטי כיום במדינה הוא הרבה יותר מאשר אי הסכמה על חלוקת הכוח במדינה. לאחר ביטול הבחירות בשנת 1992, בחירות בה ניצחה התנועה האסלאמיסטית *F.I.S – Front Islamic Salvation* (כוחות ההצלה האסלאמיים) ניצחון סוחף, נחלקה אלג'יריה לשני גושים פוליטיים המתחרים זה בזה. מצד אחד, ה-אפ.איי.אס – *F.I.S – Front Islamic Salvation*, כוחות ההצלה האיסלאמיים ומצידו השני של המתרס עומדים הממסד השלטוני, ממשלת הגנרלים, האליטה החברתית כלכלית ותנועת האפ.אל.אנ.¹ הפילוג בין שני הצדדים היה כה עמוק, עד כי לא נראה לעין שום סיכוי לפיוס בין המחנות. כאמור, אחד מביטויי המאבק בין הצדדים הוא המאבק על השפה. הויכוח הוא האם לדבר בשפה הלאומית של הממסד השלטוני קרי-הצרפתית, או האם יש צורך לדבר בשפה הדתית, ערבית או ברברית כפי שדורשת האפ.איי.אס? ניתן לראות מאבק זה כמאבק של איזה צד יקבל את הרשות להשתמש בשפתו של "האחר", בעוד שהצד השני יעניק את הרשות לשימוש בשפה שלו. שתי

הקבוצות, הן הממסד השלטוני והאפ.אל.אנ. והן האפ.איי.אס, דחו את שפתו של ה"אחר".

האוכלוסייה הברברית נטלה חלק נרחב במאבק האלג'ירי לעצמאות. לכן, ציפו הברברים להכרה תרבותית לאחר העצמאות ב-1962. עם זאת, התרבות הברברית, על שפתה ומנהגיה, נתפסה כאיום על אחדות האומה החדשה, שקמה לאחר קבלת העצמאות מצרפת. גם בשנים שלאחר מיסודה של אלג'יריה, לא טיפלה הממשלה בדרישות הברברים במחוז הקאביליא, והבעיה נדחתה עד לראשית שנות השמונים. היריבות בין הברברים והממשלה האלג'ירית התפרצה במה שמכונה, *החורף התמאזעי* של 1980. מהומות פרצו כאשר הסופר מולוד מאממרי נאסר על ידי המשטרה המקומית, זאת בשל רצונו להעניק הרצאה בנושא: *השירה הקאבילית הקדומה*, באוניברסיטת תיזי אוזו, Tizi Ouzou. מאסרו של מאממרי עורר את הזעם הרב, שהצטבר במשך שנים רבות בקרב הברברים בקאביליא. אלו האשימו את הממשלה בדיכוי התרבות של הברברים בשל תהליכי הערביזציה שהיא נוקטת מאז היווסדה של המדינה האלג'ירית. לאור ביטול הרצאתו של מאממרי, הפגינו סטודנטים ברברים בעיר הבירה אלג'יר, ובכל רחבי מחוז הקאביליא, תוך שהם קוראים לחופש הביטוי ולהכרה בשפה ובתרבות הברברית. הפגנות אלו דוכאו בכוח על ידי המשטרה ועשרות סטודנטים נעצרו והושמו במאסר.

בשנת 1992, כאשר הצבא האלג'ירי ביטל את הבחירות הדמוקרטיות בהן ניצחו המפלגות האיסלאמיות הרדיקאליות, החל המאבק האכזרי והאלים של אנשי בשנת 1992 כאשר הקאביליא על הכרה בתנועות

¹ ארגון שאיגד בתוכו את פלגי הלאומיות האלג'ירית בתקופת המרד כנגד השלטון הצרפתי בין השנים 1954 – 1962. החל מיולי 1962 נתפסה התנועה לשחרור לאומי את מוסרות השלטון באלג'יריה.

את המאבק הברברי כנגד הממשלה
 ניהלה תנועת תרבות האמאזיג, A.C.M –
Amazigh Cultural Movement. התנועה
 פועלת בשני מישורים, פנימי וחיצוני.
 במישור הפנימי, התנועה נאבקת למען
 שיקום זהותה של שפת התמאזיגית, כמו גם
 שיקום הלשון והתרבות הברברית
 באלג'יריה. במישור החיצוני, השכילה
 התנועה להבין שמאבקם של הברברים צריך
 להתנהל גם בתקשורת העולמית, בעיקר
 במערב אירופה. לכן ראתה התנועה לנכון,
 לייסד שני מוסדות שינהלו את המאבק בתוך
 אלג'יריה ובמערב אירופה. המוסד הראשון
 הוא הקונגרס האמאזיג העולמי, *The*
World Amazigh Congress, שהוקם
 בצרפת בשנת 1998, כארגון חוץ ממשלתי
 בינלאומי. מטרתו היא להגן על הזכויות
 הלאומיות של הפונדמנטליסטים הברברים.
 המוסד השני, הקואליציה לפעילות
 אלג'ירית עולמית, *WAAC – World*
Algeria Action Coalition, הוקם בתאריך
 ה-29 לספטמבר 1998, כארגון חוץ ממשלתי
 בינלאומי. הארגון מהווה מיזוג של מספר
 תנועות אלג'יריות שמטרתן היא להחדיר
 למודעות הקהילה הבינלאומית את הבעיות
 הכלכליות, הסוציאליות והפוליטיות של
 אלג'יריה, ולהגדיל את ערכה של המדינה
 האלג'ירית וההיסטוריה העשירה שלה.
 הארגון שואף לבצע רפורמות בחינוך
 באלג'יריה. הארגון לא מסייע לאף מפלגה
 פוליטית או ארגון אידיאולוגי בעל
 אידיאולוגיה אחרת מלבד, שלום, ביטחון
 וכבוד לכל האלג'ירים.⁶
 (המשך בגיליון הבא)

יהל שרעבי

הפוליטיות שלהם, בתרבותם האתנית,
 בחינוך ובשפתם. על-פי מקורות זרים, נהרגו
 במלחמת האזרחים שהחלה בשנת 1992,
 כ-100,000 אזרחים.² במהלך תקופת כהונתו
 של הנשיא ליאמין זרועאל, בין השנים 1999-
 1992, צעדה ממשלת הגנרלים צעד אחד
 אחורה וביקשה לחוקק חוק שיהווה אמצעי
 חשוב לזיהוי לאומי, דבר שהגביר את
 המאבק וחיידד את הפילוג. ב-5 ביולי 1998
 נכנס לתוקף חוק ההכללה של השפה
 הערבית באלג'יריה. הערבית הפכה לשפה
 היחידה, שהותרה בדיבור וכתובה במסגרת
 החיים הציבוריים. כמו כן, נאסר שימוש
 בשפות הצרפתית או הברברית על פקדי
 הממשל ובמשרדי הממשלה השונים. ב-25
 ביוני 1998, מספר שבועות לפני שחוק
 ההכללה של השפה הערבית נכנס לתוקף,
 היה חבל הקאביליא על סף התפוצצות.
 הירצחו של זמר ברברי מפורסם, לאונס
 מאתוב, ופציעתן של אשתו ושתי אחיותיו
 בפיגוע טרור, לא הוסיפה להרגעת הרוחות.³
 רוב הערבים והברברים באלג'יריה מאמינים
 כי הזמר נרצח על ידי הקבוצה האיסלאמית
 החמושה, *G.I.S.*⁴ להוסיף הערת שוליים על
 התנועה] לכן, הכעס של הברברים הופנה
 במהירות כנגד הגורמים הפוליטיים במדינה
 ותהליך הערביזציה בו נקטה הממשלה.⁵

2

http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/1307002.stm

3

http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/121881.stm

⁴ הקבוצה האיסלאמית החמושה *Groupe Islamique Armé (GIA)* אשר שאפה לחדש את החילופות.
 במהלך שנת 1998 חל פיצול ב-GIA, והוקמה תנועה
 חדשה, התנועה הסלפית למען המאבק וההטפה *The*
Algerian Salafist Group for Preaching and
Combat (GSPC). התנועה הסלפית הייתה הארגון
 המיליטנטי ביותר ברחבי אלג'יריה.

5

<http://www.usefoundation.org/foundation/research/olp/viewResearch.asp?CID=5&TID=3>

<http://www.usefoundation.org/foundation/research/olp/viewResearch.asp?CID=5&TID=3>

תורכיה

"הנח לאיומים, תן דין וחשבון"

הצבא התורכי, מפלגת ה-AKP

והתקשורת בתורכיה

מאליו הוא מה שנכתב בעיתון *Taraf* ("צד")³ כשבועיים לאחר מכן. ב-16 באוקטובר, הופיעה בעמוד הראשי של העיתון הקריאה: "הנח לאיומים- תן דין וחשבון".⁴ קריאה זו, למרבה הפלא, לא הופנתה כלפי ה-PKK, אלא כלפי הרמטכ"ל החדש של תורכיה, הגנרל אילקר באשבו (*İlker Başbuğ*). הצבא בכבודו ובעצמו, בהנהגתו של באשבו, נדרש לתת דין וחשבון על פעילותו בדרום-מזרח המדינה, ועל חוסר מקצועיותו, לכאורה, שהובילה למותם של מאות חיילים תורכים מפתיחת המערכה ועד היום.

⁵ שער העיתון *Taraf*

מדוע ביקר העיתון את הצבא? מסתבר, שלמערכת העיתון הודלפו תמונות מגורם לא ידוע, ובהן נראתה תוכנית התקפית ברורה של מחבלי ה-PKK היוצאים או מתכוונים לפעולת ההרג שלהם, אותה פעולה שתוצאתה 17 חיילים מתים.

³ העיתון *Taraf*, הינו עיתון יומי, הנקרא על ידי כ-24 אלף קוראים (על השאלה בדבר מספר קוראיו האמיתי ראה בהמשך), שנוסד בנובמבר שעבר. העיתון "מתמחה" בהבאת ידיעות ופרשנויות העוסקות בניסיונות, לכאורה, מצד הצבא להפיל את הממשלה המכהנת בראשות ה-AKP. מעניין לציין, שלפי מקורות מסוימים, יש מי שרוכש מספר עותקים מכל גיליון של העיתון, בכדי לתמוך בהפצתו ואילו אחרים מתרחקים ממנו בשל הטענה כי העיתון "שכח" מתפקידו ככלי תקשורת והפך הפך להיות כלי ניגוח של ה-AKP את החזית החילונית בתורכיה. כך או אחרת, על רקע העובדה לפיה מתפרסמים בתורכיה כ-400 עיתונים מדי יום, ניתן לומר שתפוצה של 24 אלף (עם עזרה או בלעדית) תוך שנה, היא הישג מרשים.

⁴ *Taraf*, 16 October 2008.

⁵ התמונה לקוחה מתוך:

<http://www.antiduzen.com/tehdidi-birak-general-hesap-ver%20>

מאז הפלישה האמריקאית לעראק בשנת 2003 ועד היום, אנו עדים להתקפות אוויריות (אך לא רק אוויריות) של צבא תורכיה בעראק. התורכים חוששים מעצמאות כורדית והקמת מדינה כורדית שתשתרע על פני שטחים בצפון עראק, מערב איראן ומזרח תורכיה, דבר אשר יאפשר את חידוש הטרור בתוככי תורכיה. החשש מפני הקמת מדינה כורדית היה גם הסיבה העיקרית לדחייה התורכית את הבקשה האמריקנית לפתיחת חזית אמריקאית-צפונית בעראק, משטחה של תורכיה. חשש נוסף בהקשר זה, נתון לאפשרות שמעלים האמריקאים לחלוקת עראק לשלוש מדינות קטנות, שאחת מהן תהיה כורדיסטן העצמאית. בעקבות חששות אלו פנו התורכים לארה"ב בבקשה להתיר פעילות צבאית תורכית כנגד מעוזי ה-PKK.¹ האמריקנים אישרו והפעילות התורכית בעראק זוכה להבנה.

ב-3 באוקטובר 2008, נהרגו באורח

טרגי 17 חיילים תורכים באקתותון (*Aktütün*), על ידי טרוריסטים של ארגון ה-PKK.² מטבע הדברים עורר אירוע זה הדים רבים בתוך תורכיה, כמו גם הלם ועצב גדול. עד כאן מובן מאליו. מה שאינו מובן

¹ (*Partiya kerkaren Kurdistan*), PKK, תנועת הטרור המרקסיסטית-לניניסטית שהוקמה על ידי עבדוללה אוג'אלאן (*Abdullah Öcalan*) באנקרה בשנת 1978. התנועה החלה במשטר הטרור שלה בתוככי תורכיה ב-1984. יותר מ-44 אלף איש שילמו בחייהם במאבק הכורדי-תורכי.
² *Hürriyet*, 4 October 2008.

המצלמה התעכבה על ההכנות לפיגוע ואחר כך על ההתקפה עצמה, דבר המוכיח בוודאות שבידי הצבא היה מידע מוקדם על הפעולה, אך הוא ביכר שלא לעשות דבר. העיתון מציין, שלא רק תמונות וצילומים הגיעו אל בעלי התפקידים הגבוהים ביותר בצבא, אלא גם הפרטים האישיים של הטרוריסטים, שמותיהם (!), מקומות הלידה שלהם וגילם.

מכיוון שידוע ש-Taraf מצדד בממשלת ה-AKP, ומפלגת ה-AKP מתנגדת נחרצות לצבא, ניתן להבין על איזה רקע מתנהל המאבק מעל דפי העיתון. נשאלת השאלה האם העיתון צודק בכך שהוא מבקש להפריד בצורה מוחלטת את הצבא מהפוליטיקה או לא. ובכן, מובן ש-Taraf ומפלגת ה-AKP יתמכו בהפרדה מסוג כזה, שכן, בהתאם למסורת התורכית, הצבא היווה תמיד איום על השלטון. מצד שני, בשל נטיותיו אלו, דאג הצבא לנהל "רומן" עם העיתונות בתורכיה, החל מהעיתון Cumhuriyet (רפובליקה) שמייצג את דעות הצבא, ועד לשבועון Nokta (נקודה) שביקר את הצבא ולכן נסגר ב-2004.

קל להתווכח בנושא צבא ותקשורת והקשר ביניהם, אך קשה להתווכח על אותה נקודה כשמדובר בחיי אדם. השאלות המרכזיות בנושא הזה הן ראשית, כיצד הגיעו התמונות לעיתון? ושנית, האם התמונות הגיעו על ידי המודיעין האמריקני (סביר להניח) ישירות לצבא, או שמא הממשל האמריקני מעביר את החומר המסווג קודם כל לידי ממשלת תורכיה ושם נותרו התמונות ולא הועברו כלל וכלל לידי הצבא?? בהתחשב במה שנאמר כבר, לפיו העיתון מבטא את הלכי הרוח של אנשי ה-AKP, האם יתכן כפי שמציעים בתקשורת

התורכית, כי החומר הוסתר מהצבא על ידי הממשל רק כדי לפגוע ביוקרתו תוך קיפוח חייהם של 17 חיילים תורכים? בל נשכח שבסקרים האחרונים חלה ירידה חדה במספר התומכים של ה-AKP מ-50.9% תמיכה בספטמבר ל-35% באוקטובר באותה שנה.⁶ האם זוהי דרכה של המפלגה לשמור על תומכיה?

כעת, הצבא תובע את העיתון, הרמטכ"ל אינו אומר דבר בתשובה לשאלות מדוע לא מנע את התקפה הכורדית, ואילו ראש הממשלה ארדוהאן (Erdogan) ביקר את התקשורת על כך שהיא ביקרה את הצבא... האם יש בכל אמת או שמא ציניות מביכה?

סגנית העורך הכללי של Taraf, יסמין צ'ונגאר (Yasemin Çongar) אמרה בריאיון בנושא אחר, ש"אנחנו משנים את כללי התקשורת המיינסטרימית של תורכיה".⁷ על רקע נטייתו החד-צדדית של העיתון תוך משחק מסוכן ברגשות ובביטחון וכן בהתבסס על המוטו שלו, הגורס כי: "Düşünmek Taraf Olmaktır", כלומר, לחשוב זה לקחת צד, לא נותר אלא לשאול שאלה אחת מינורית ופשוטה: האומנם?

ד"ר אפרת א. אביב

העולם המוסלמי

חודש הרחמים והסליחות פוגע

בכלכלה של מדינות האסלאם

פקידי האוצר במדינות האסלאם עסוקים בימים אלה בחשבון נפש עם בוראם. חודש הרחמים והסליחות המוסלמי- הרמדאן, גבה

⁶ Turkish daily news, 17 October 2008

⁷ The Economist, 26 June 2008.

גם השנה מחיר כלכלי עצום מהמדינות המוסלמיות. בתום החודש שבמהלכו נדרש המאמין לצום משעות הבוקר המוקדמות ועד שעות הערביים, מתחילים במשרדי האוצר במדינות האסלאם לחשב את הנזקים.

בעשור האחרון מורגשת ביתר שאת ההשפעה השלילית של חודש הרמדאן על כלכלה המוסלמית. הלוח המוסלמי אינו זהה ללוח הגרגוריאני ולפיכך בכל שנה מציינים המוסלמים את הצום בתאריך שונה. בשנים האחרונות מציינים המוסלמים את הרמדאן בסמוך לתקופת הקיץ כך שהחום הכבד והיום הארוך מקשים עד מאוד על האזרחים לבצע את מלאכתם כבכל יום בשנה. כך למשל במדינות כמו סעודיה, כווית ואיחוד האמירויות שם מגיעות הטמפרטורות ל-45 מעלות ולתשעים אחוזי לחות, יורדת תפוקת העבודה בעת חודש הרמדאן בכמעט שליש.

אוירת הצום והחום הכבד שפוקד את מדינות ערב בתקופת הקיץ, פוגעים בעיקר בתעשייה המקומית ובחברות בין לאומיות הפועלות בשיתוף עם הממשלות המקומיות. בימים כתיקונם נפתחים משרדי הממשלה במרבית מדינות ערב בשעה 8:30 ונסגרים בשעה 15:00. ואולם בעת תקופת הצום נוהגים פקידי הממשלה להגיע לעבודתם בין השעות 9:30-10:00 ומרביתם עוזבים את משרדיהם בשעה 14:00. גם חברות הנפט שפועלות במזרח התיכון, נדרשות להוריד את קצב שאיבת הנפט בשל העובדה כי הפועלים מסיימים את עבודתם שעות קודם לזמן הרגיל. במדינות הנשענות על ייצוא חקלאי כדוגמת מצרים, סוריה ומרוקו יורדת התפוקה החקלאית בתקופה הצום בחמישים אחוזים בשל העובדה כי רבים מהעובדים חשים תשישות רבה בשל הרעב והצמא.

בניגוד למקובל לחשוב צום הרמדאן אינו רק זמן לתפילה ולחשבון נפש. בשעות שלאחר הצום נוהגים המאמינים לערוך סעודות ראוותניות בהן נוטלים חלק המשפחה המורחבת והחברים. לפיכך באופן אירוני בעת תקופת הצום נרשמת אינפלציה חסרת תקדים במחירי המזון בכל מדינות האסלאם. כך למשל בעת תקופת הצום השנה, נאמדה האינפלציה במצרים ב-26% בעוד בירדן היא הוערכה ב-32%. הביטוי לאינפלציה הורגשה בשווקים בירדן באמצעות עלייה של 130% במחירי הפלפל החרף בעוד שבמצרים עלה מחיר הפול ב-120%.

כתוצאה מהירידה בתפוקה ומנגד העלייה בצריכת המזון, מוצאים עצמם רבים מהמאמינים במצוקה כלכלית דווקא בתקופה זו. בניסיון להתמודד עם המשבר מעניקות ממשלות תימן, מלזיה, אינדונזיה ומצרים שוברי מזון על מנת שהאזרחים יוכלו לשרוד את החודש הקדוש ולקיים את מנהגי הדת. ממשלת בנגלדש לעומת זאת, העדיפה להעניק סיוע ללמעלה מ-7500 רשתות מזון הפועלות במדינה כדי שלא יעלו את המחירים. בבחריין הורה השליט לבעלי העסקים שלא לנצל את הרמדאן על מנת להעלות את המחירים ואף איים בקנסות גבוהים לאלו שיפרו את הוראתו.

הקשיים הכלכליים הקשורים בחודש הרמדאן הורגשו השנה בעיקר במצרים. העובדה כי שנת הלימודים באוניברסיטאות ובבתי הספר נפתחה בחודש ספטמבר, גרמה להוצאות רבות של הסטודנטים ושל המשפחות ששלחו את ילדיהם לבתי הספר. השילוב של חודש הרמדאן, חג העיד אל-פיטר שמתקיים מיד בסיום הצום ופתיחת שנת הלימודים, היוו נטל כלכלי כבד עבור אזרחי מצרים. במהלך הצום דיווחו רשויות הרווחה במדינה כי

שעלותה 100 דולר ללילה כל זאת כדי למזער נזקים.

אולם לא כולם מפסידים בחודש הרמדאן. בשנים האחרונות פורחת תעשיית הפרסום בטלוויזיה דווקא בתקופת הצום. עליית מעמדה של התקשורת הערבית בשנים האחרונות שינתה את הרגלי התרבות של תושבי המזרח התיכון בעת החודש הקדוש. תוכניות ההטפה האסלאמיות התחלפו בסדרות טלנובלה ובשיחות קלילות על מנהגי האסלאם. הציבור הערבי התמכר לתוכניות הטלוויזיה כדוגמת "באב אל-חארה", שעוסקת בחיי היום יום של תושבי שכונה בסוריה בתחילת המאה. חברות הפרסום מנצלות את אחוזי הצפייה הגבוהים בעת חודש הרמדאן כדי לקדם מכירות של מוצרים שונים, ולגרוף רווחים נאים לכיסן. גם בתי הקפה והמסעדות זוכים לעדנה בעת תקופת הצום. שכן, רבים נוהגים לפקוד את בתי הקפה השכונתיים בשעות שלאחר תום צום ומפזרים כסף רב.

על מנת למזער את נזקי הצום גם בענפים אחרים, ידרשו בשנים הבאות המשטרים המוסלמים להיערך בצורה טובה יותר לצום הרמדאן. העלייה החדה במחירי המזון מחייבת את הממשלות המקומיות לתת מענה למצוקת האזרחים. העדר יכולת של הממשלות לספק את צרכי החודש הקדוש יכולה לגרום לאוכלוסייה המוסלמית לנצל את החודש הקדוש כדי להביע את מורת רוחה נגד המשטרים הדיקטטוריים. בשלב זה נראה כי לאיש אין פתרון למצב הכלכלי הקשה שנוצר במדינות האסלאם בעת חודש הרמדאן ונראה כי הפתרון היחיד הוא "הידוק החגורות" בעת הצום, ורכישת מוצרי מזון מספר חודשים קודם לרמדאן.

ד"ר יוסי מן

השנה חלה עלייה ניכרת במספר דורשי התמיכה, ובבתי החולים דיווחו כי במהלך הצום ביקשו רבים להתאשפז כדי לזכות בארוחה חמה. במאמץ למנוע את המשבר מיהרו הרשויות במצרים להעניק סובסידיות לרשתות מזון מובילות וכן פתחו מספר בתי תמחוי על מנת למנוע מהומות כנגד המשטר המצרי הרעוע. למרות שלא נרשמו מהומות במדינה הרי שהתסכול מאוזלת ידה של הממשלה, בא לידי ביטוי במאמרי ביקורת מטעם האופוזיציה שביקשה לנצל את המצב כדי לנגח את השלטון.

בית תמחוי במצרים המעניק ארוחה בשעות שאחרי הצום: מתוך Gulfnews

הפגיעה בכלכלה הורגשה בעיקר בנסיכות דובאי שבאיחוד האמירויות. הנסיכות הקטנה, שהתפרסמה בשנים האחרונות בזכות גורדי השחקים שבשטחה ומרכזי הסחר הבין-לאומיים שפועלים באזור, מבססת את כלכלתה על תיירות מכל העולם אך בעיקר מהמזרח התיכון. במהלך הצום נוהגים המאמינים להתכנס עם משפחותיהם ומרביתם אינם נוהגים לצאת לבלות או לצאת לאירועים שאינם קשורים לעבודתם. כתוצאה מכך נפגע ענף התיירות בדובאי בצורה אנושה במהלך החודש הקדוש. העובדה כי השנה חל חודש הרמדאן בחודשי הקיץ, גרמה לפגיעה קשה עוד יותר בהכנסות הצפויות מתיירות. בניסיון למנוע את הפגיעה בכלכלה הציעה הנסיכות לאזרחים מערביים חבילת תיירות מפתה

הרשות הפלסטינית

המחלוקת בין "חמאס" ל"פתח" על רקע הבחירות לנשיאות.

בחודש ינואר הקרוב ימלאו ארבע שנים לכהונתו של מחמוד עבאס- אבו מאזן, כראש "הרשות הפלסטינית". עם סיום תקופה זו אמור אבו מאזן להעביר את סמכויותיו ליו"ר המועצה המחוקקת, עבד אלעזיז דויכ- איש חמאס העצור כרגע בישראל, עד לבחירתו של נשיא חדש. ואולם, בתיקון לחוק הבחירות ל"מועצה המחוקקת", נקבע כי הבחירות תיערכנה בעת ובעונה אחת עם הבחירות לנשיאות. העובדה כי רק בינואר 2010 תסתיים כהונת "המועצה המחוקקת", מסייעת לאבו מאזן לטעון כי הוא זכאי לשמש בתפקידו לפחות עוד שנה נוספת וכי הוא אינו חייב בהעברת הסמכויות לידי יריביו מהחמאס.

המחלוקת על פרשנות החוק מנוצלת כמובן על ידי שני הצדדים לקידום יעדיהם הפוליטיים. אבו מאזן שבעבר הצהיר כי לא יתמודד שוב לבחירות לנשיאות הרש"פ, הודיע ב-19 אוקטובר כי אין בכוונתו לפרוש מתפקידו וכי יתמודד מחדש על התפקיד "ברגע שיוחלט על קיום הבחירות". תנועת הפת"ח, שבראשה עומד אבו מאזן, אף קראה לאחד את הבחירות לנשיאות עם הבחירות ל"מועצה המחוקקת", בהסתמך על הסעיף לפיו הבחירות לנשיאות הרש"פ ולמועצה המחוקקת צריכות להתקיים בו זמנית. מנגד תנועת ה"חמאס", שמהווה רוב ב"מועצה המחוקקת", הודיעה כי לא תכיר בסמכותו של אבו מאזן כנשיא הפלסטיני אחרי השמיני בינואר ואף קראה לו לקיים את הבחירות במועדן. מנהיגי התנועה אף קראו לו להעביר את סמכויותיו בתום

כהונתו לידי יו"ר הפרלמנט או סגנו (שניהם אנשי "חמאס"), כפי שמתחייב לדעתם מחוק היסוד. גורמים ב"חמאס" אף הצהירו כי בתום כהונתו של אבו מאזן בכוונתם להסיר את תמונתו מקירות המוסדות הרשמיים ברצועת עזה, ולכנותו "מוזכ"ל הפת"ח" או "יו"ר הרשות לשעבר".

בשלב זה הציבור הפלסטיני אינו מגלה עניין רב בפרטי הפלפול המשפטי בסוגיה. ואולם מסקר שנערך בחודש ספטמבר 2008 על ידי הד"ר נביל כוכאלי מהמרכז הפלסטיני לחקר דעת הקהל, עולה כי לו היו נערכות בחירות לנשיאות "הרשות", היה אבו מאזן מביס את ראש ממשלת חמאס ברצועה- אסמאעיל הניה. לפי הסקר היה אבו מאזן זוכה ל-46.6 אחוזים מקולות הבוחרים, ואילו הניה היה מקבל 24.8 אחוזים בלבד. הסקר אף מעלה כי אילו מרואן ברעיותי, בכיר ב"פתח" הכלוא בישראל היה מתמודד בבחירות, הרי שהפער בין מתמודד חמאס ובין מתמודד הפת"ח היה נשמר. על פי הסקר ברעיותי היה זוכה ב-48 אחוזים מקולות הבוחרים בעוד שהניה היה מקבל 25.7 אחוזים מהקולות.

במהלך החודש האחרון מתנהלים בקהיר מגעים קדחתניים בין בכירים מצרים ובין נציגי כל הפלגים הפלסטיניים כדי לאחות את הקרע שנוצר ברחוב הפלסטיני מאז השתלט ה"חמאס" על רצועת עזה בחודש יוני 2007. יותר מכל מבקשים המצרים למנוע הידרדרות נוספת על רקע סוגיית הבחירות לנשיאות וכן לגבש הסכם הבנות לקראת ועידת פיוס פלסטינית שאמורה להתקיים בקהיר ב-9 בנובמבר 2008. הסוגיות המרכזיות העומדות על הפרק הן: הקמת ממשלה שתהנה מהסכמה לאומית, סוגיית הבחירות לנשיאות, רה-ארגון במנגנוני הביטחון הפלסטינים בעזה ובאיו"ש וכן מיזוג תנועת החמאס

דברים דומים השמיע מנהיג החמא"ס, ח'אלד משעל, במהלך כנס בנושא ירושלים שנערך בקטר: "השגנו נוסחה לפשרה, ואנחנו מבקשים מאלוהים שיעניק לנו הצלחה". משעל אף הציע כי הפת"ח והחמא"ס, ישחררו אסירים הכלואים בעזה ובאיו"ש, ויפסיקו את מסע ההכפשות ההדדי כדי ליצור "אווירה חיובית".

במוסדות אש"פ. מלבד הסוגיות הפנימיות, עוסקות השיחות בנושאים הנוגעים ישירות לישראל, כגון שחרור החייל גלעד שליט, פתיחת מעבר רפיח וכן בחינת עתיד המו"מ המדיני.

למרות ההצהרות המתלהמות מצד בכירים משני הארגונים, הרי שרבים מהם קוראים להפסקת היריבות ביניהם. במהלך ביקורו בדמשק ב-12 אוקטובר טען אבו מאזן כי "אף אחד לא שמח לראות את המשך הפלגנות ואף אחד לא יכבד אותנו אם נמשיך בדרך זו".

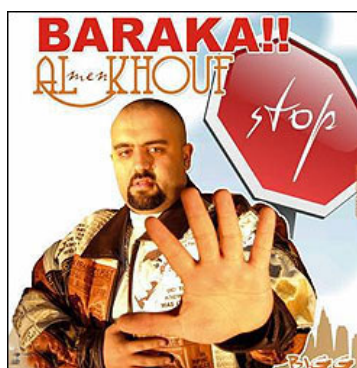

הקריקטורה מתוך: אל-וטן (סעודיה) 9 באוקטובר 2008

מרוקו

RAP IN THE KASBA¹

אם למישהו היה נדמה כי לאסלאם התנגדות עקרונית למוזיקה, הרי שמספר הפסטיבלים והאירועים המוזיקליים, שעולים ברחבי העולם המוסלמי והערבי מוכיחים את ההיפך. דוגמא לכך היא מרוקו. החל משנת 1998 נערך בחודשי הקיץ בעיר קזבלנקה פסטיבל מוזיקה בשם *L'Boulevard* במהלכו מתקיימים עשרות קונצרטים חופשיים לקהל הרחב במגוון סגנונות מוזיקאליים: היפ-הופ, רוק, פופ, ראפ, רגאיי וגם מוזיקה ערבית ומסורתית.

בשנים האחרונות תומכת ממשלת מרוקו כלכלית וארגונית ביותר מ-400 התכנסויות תרבותיות מגוונות, חלקן הגדול קשורים בכינוסים מוזיקאליים. כך למשל ניתן למצוא מדי שנה, פסטיבלים מוזיקאליים כמעט בכל עיר במרוקו. ואולם

על אף ההצהרות החיוביות של שני המנהיגים, הרי שקיים ספק רב באשר לנכונותם לעשות ויתורים מהותיים כדי לקדם הסדר בין התנועות. ככל הנראה יתקשה אבו מאזן לוותר על כהונתו, ובכך להסתכן בהשתלטות ה"חמאס" על כל מנגנוני "הרשות". החמאס לעומת זאת יתקשה לוותר על שאיפותיו לערער את הלגיטימציה של הפת"ח בגדה, זאת למרות העובדה שהפסקת החתרנות נגד אבו מאזן יכולה לסייע לתדמיתה החיובית של התנועה ברחוב הפלסטיני ובעולם הערבי בכלל. התרחיש הסביר הוא שפרשת סיום כהונתו של אבו מאזן תחדד עוד יותר את השסע השורר ברשות הפלסטינית כבר למעלה משנה, ותאיץ את התהליך של הקמת שתי רשויות נפרדות בעזה ובאיו"ש.

מבחינתה של ישראל הרי שהיכוח בתוך המערכת הפלסטינית מקשה עוד יותר להגיע להסדר בסוגיית החייל גלעד שליט. במידה ויבשילו התנאים לשחרורו הרי שהדבר יחזק עוד יותר את מעמדה של תנועת החמאס בשטחי הרשות הפלסטינית, דבר שעלול להציב את ישראל בפני דילמה האם לאפשר לנציגי "חמאס" להשתתף בבחירות לנשיאות.

ציונית פתאל-קופרווסר

¹ מבוסס על חומרים הלוקחים מהאתרים:
<http://www.zawya.com/default.cfm?cc>
<http://www.MuslimMorocco'smusicfestivals>
 promote liberties - International Herald
 Tribune p2.mht
<http://www.InMorocco>, music fests draw
 sounds and fury - The Boston Globe.mht
<http://www.RAPMAROCAIN> - RAP
 ALGERIEN - RAP FRANCAIS, VIDEO
 CLIP, MP3, INTERVIEW SUR RAP-
 BLADI_COM_!.mht
 תמונות: (Abdeljalil bounhar/AP)

ואולם בעיני רבים מאזרחי מרוקו מבטאים הפסטיבלים את הפתיחות והמודרניזציה שמאפיינת את המדינה בשנים האחרונות. שכן, מרוקו נחשבת לאחת המדינות היותר "מערביות" או "מודרניות" מבין מדינות המזרח התיכון וצפון אפריקה. היא בעלת קשרים הדוקים עם מדינות כמו צרפת, ארצות הברית וקנדה. הצעירים והצעירות המרוקנים, בניגוד לרבים מבני גילם במדינות אחדות באזור, לבושים בסגנון מערבי, יכולים לשתות אלכוהול באופן חופשי וגלוי, ורבים מהם מבילים במועדונים בסגנון מערבי ו"מתמחים" בריקוד הטקטוניק (Tecktonik) הפופולארי מאד באירופה בשנים האחרונות. לפיכך הצעירים המרוקנים רואים בפסטיבלים דוגמת *L'Boulevard* הזדמנות לתת ביטוי לרגשות ולדרך החיים האמיתית שלהם.

דוגמא בולטת לכך היא היחס למוזיקת הראפ. הראפ הוא סגנון מוסיקלי בו משתמשים צעירים על מנת לבטא את המצוקות ואת תחושות התסכול שלהם במרוקו גדל בהתמדה. מספר הזמרים והלהקות היוצרות מוזיקת ראפ. בין הבולטים שבהם ניתן למצוא את תאופיק חאזב (Taoufik Hazeb) המכונה "גס הרוח". מוזיקת הראפ נחשבת ל"חתרנית" במיוחד ולפיכך המרוקנים מכנים אותה "מלוכלכת". ואולם לאחרונה, הביע אחד השבועונים הפופולאריים במרוקו, *Telquel*, שביעות רצון גדולה מכך שהמלך מחמד השישי החליט לסייע כלכלית למספר קבוצות של אמני ראפ מרוקנים.

לטענת השאם אבכרי (Hicham Abkari), מומחה למוזיקה במרוקו ואחד ממארגני הפסטיבל בקזבלנקה, תופעת מוזיקת הראפ החלה בשנת 1999. עד אז,

האופוזיציה האסלאמיסטית רואה בכינוסים אלה ניסיון להסיט את הנוער המרוקני מן הערכים המסורתיים החשובים. האופוזיציה מצידה, מביעה תרעומת על כך שהפסטיבלים והקונצרטים יוצרים עירוב בין נשים לגברים ומעודדים מיניות בחברה המקומית. לטענתם, תמיכת הממשלה והמוסדות הרשמיים בפעילויות אלה נועדה להסיט את תשומת הלב של הצעירים ממצבם העגום. שכן, בשנים האחרונות עלתה רמת האבטלה במרוקו בצורה משמעותית. באחרונה חשה גם האוכלוסייה העירונית והמשכילה במדינה את בעיית האבטלה הפוקדת את מרוקו. הגידול הניכר באוכלוסייה, במדינה שמונה 35 מיליון תושבים, מקשה על הממשלה לתת מענה לבעיות התעסוקה של האזרחים, דבר שיוצר תסיסה רבה בקרב האזרחים.

הגורמים האסלאמיים במרוקו נוהגים לראות בציניות את האירועים המוסיקליים שנעשים בחסות הממשלה. כך לדוגמה נדיה יאסין, דוברת תנועת הצדק והצדקה האסלאמית, הנחשבת לתנועה האסלאמיסטית הגדולה במרוקו, טוענת כי: "זה מזכיר את ימי רומא העתיקה: לחם וקרקסים על מנת שההמונים יהיו מרוצים". לטענת יאסין האירועים מטעם הממשלה נועדו להסיט את תשומת ליבם של האזרחים מבעיותיה האמיתיות של החברה המרוקנית ובראשם האבטלה, העוני והשחיתות.

צעד זה נעשה מכיוון שלצעירים מרוקנים רבים, בני השכונות בערים הגדולות, יש בעיה להזדהות עם כל מה שהוא מערבי. היות ורבים מודעים לעובדה שגם במערב מוזיקת הראפ הינה בעלת דימוי בעייתי, נוצרה תחושה קונספירטיבית כאילו המערב שולח למרוקו [או למזרח התיכון, או לעולם האסלאם] את "כל הזבל שהוא מייצר". קישור מידי נעשה לתיאוריות קונספירציה העוסקות באופן שבו נתפס הקשר בין המערב למזרח: סוג של מלחמת ציוויליזציות, נחשלות שמכוונת על ידי המערב ויצירת תלות של המזרח בו, ועוד כהנה וכהנה.

כמעט ולא הייתה קיימת "סצינה" של מוזיקת ראפ בממלכה הערבית האחרונה שלחופי הים התיכון. בדומה למה שהתרחש באירופה בתקופה זו, ארגנו מספר מוזיקאים מרוקנים תחרות לאומית של ברייקדאנס וראפ [הידועות כסוג של "מוזיקת-רחוב", ד.א.], בצורה של קרבות רחוב בין קבוצות של רקדנים או זמרים. הרעיון נוסה בגרמניה ובצרפת ונחל הצלחה רבה. במרכז התרבות של סידי בליוט (Sidi Belyout) התכנסו מספר מצומצם של אמנים מהתחום. עד מהרה הפך כינוס זה למסורת אצל האמנים הללו והפך את המרכז הזה ל"מְקָה" של זמרי הראפ במרוקו.

הראפרים המרוקנים מודעים לצורך להתאים את עצמם ואת הטקסטים שלהם לדרישות הקהל המקומי ולמסורת שלו. הם מצנזרים את עצמם ונמנעים מלהשמיע טקסטים שיש בהם מילים גסות, קללות וכו'.² במקום אלה ניתן למצוא בשירי הראפ המרוקני טקסטים עם הטפות להימנע משימוש בסמים ומעישון. זו אחת הסיבות שזמרי הראפ המרוקנים מגדירים את עצמם כנגזרת של הסגנון המקביל במערב, אבל לא

במקביל לעבודה על הפרויקט הראשוני, ניסו המארגנים להביא את הסגנון המוזיקאלי הזה לתודעת הצעירים המרוקנים, אולם הם נתקלו בחוסר היענות מצד הקהל. הסיבה לכך היא שחלק מהאמנים השתמשו בסגנון אלים, המכונה "גנגסטרי", כלומר סגנון בעל המאפיינים של הראפ האמריקני (הכינוי הנפוץ להגדירם הוא gangsta-rappers). עד מהרה ניסו הראפרים המקומיים ליצור ראפ ייחודי, שינתק את הזהות של הראפרים המקומיים מן הסגנון הבוטה והאליים של זה האמריקני.

² דרך אגב, הדבר גם אסור על פי חוק מספר 69, ומי שעובר עליו עשוי להישלח לכלא על פגיעה ברגשות הציבור...

להקשיב יותר לצעירים, לשים לב למצוקות שלהם ולאופן שבו הם מבטאים אותן. אחת מן הדרכים בהם מבטאים הצעירים את מצוקותיהם היא כאמור מוזיקת הראפ.

מוזיקת הראפ המרוקנית הלכה וצברה תאוצה. זמרים ולהקות כמו H-Kayne, Bigg, Fnair, Zanka Flow Darga, Hoba Hoba Spirit הפכו לכוכבים מקומיים. בטקסטים שלהם חבויים גם מסרים פוליטיים וחברתיים, בעיקר אנטי-ממסדיים ואפילו חתרניים. מכאן נובע הנתון שסגנון הראפ, שנראה כמו סגנון ביטוי חדש ומקורי, הפך במהירות לסוגה המוזיקאלית החביבה ביותר על רבים מצעירי מרוקו.

דלית אטרקצ'י

השפה הערבית

לימוד השפה הערבית כגשר לפערי

תרבות בין ערבים ליהודים

החיפוש אחר שיטת לימוד אשר תעודד צעירים יהודים ללמוד את השפה הערבית מעסיקה במשך שנים את מערכת החינוך בישראל. מחקרים שנעשו בתחום מלמדים כי צעירים ישראלים מתקשים להבין "מה יצא להם מלימודי השפה הערבית"? וכן כי ההסבר שידיעת השפה והתרבות של עמי האזור חיונית למי שחי במזרח התיכון מתנפצת במהרה. ואולם, במהלך השירות הצבאי נחשפים רבים מקרב יוצאי חיל המודיעין בחשיבות של ידיעת השפה הערבית והתרומה המשמעותית של יודעי השפה לביטחון המדינה. דבר זה הפך את לימודי השפה הערבית בשנים האחרונות ללימודים שמספקים מצד אחד יוקרה ומנגד נותנת מענה לשיקולי התועלת. כיום ניתן למצוא כ-40 אלף תלמידים אשר לומדים ערבית

לגמרי זהה לו, ואפילו טוענים כי הם מושפעים יותר מסגנון הדי-הופ. לצד זאת הם מדגישים שהם מהווים ביטוי לתהליך הגלובליזציה העולמי. לטענתם, הראפ המקומי מותאם לדרישות הקהל המקומי ומושפע מאד מהתרבות המגרבית העשירה והמיוחדת. זוהי מוזיקה עירונית, מעט גסה ומחוספסת, שבה באים לידי ביטוי הסגנונות המוזיקאליים הייחודיים של האזור (גנאוה, ראיי ועוד), ומשולבים בו ביטויים המאפיינים את השפה העממית-עירונית (המכונה Darija). בשפת המקום נקראת מוזיקה מסוג זה בשם HE-HA...

בשנת 2003 ייסד אבכרי גוף שנקרא "הפדרציה המחתרנית המרוקנית" (Underground Moroccan Federation). פדרציה זו מארגנת פעילויות מסודרות עבור אמני הראפ (חזרות, מופעים וכו') וכן מסייעת לזמרי ראפ צעירים. אחת המטרות של הפדרציה היא ליצור לגיטימציה לסגנון המוזיקאלי של הראפ בקרב הציבור המרוקני, ולנסות ולמתן את הרגשות השליליים הצצים אצל רבים מקרב אזרחי המדינה ששומעים מוזיקה בסגנון הזה.

לטענת אבכרי, באופן פראדוקסלי, דווקא פיגועי הטרור של מאי³, 2003 יצרו פתיחות רבה יותר לקבל את הסגנון הזה, היות וכל הדיון הציבורי במרוקו עבר שינוי רדיקלי. התגובה ברחוב המרוקני לאירועים אלו הייתה לנסות ולהוכיח כי מרוקו היא מדינה פתוחה וחופשית, עם פלורליזם פנימי והתנגדות לכל צורה של טרור, כולל טרור אינטלקטואלי, כפי שהוא הגדיר זאת. לאחר הפיגועים נוצרה תחושה בציבור שצריך

³ 16 במאי 2003 אירעו שני פיגועי טרור קשים בעיר קזבלנקה שבוצעו על ידי מחבלים מתאבדים מרוקנים כנגד מטרות מקומיות. הפיגועים היו יוזמה של ארגונים מקומיים שהם שלוחות של ארגוני הגיהאד העולמי מבית מדרשה של אל-קאעדה.

סדרת ספרי לימוד חדשה תחת השם שפה מספרת תרבות המיועדת לחטיבת הביניים, שערים קרובים המיועדת לתלמידי החטיבה העליונה ו-אורות קרובים, שהיא מקראה ספרותית לתלמידים הנבחרים בבחינות הבגרות בערבית.

במקביל, נלמדת הערבית המדוברת בבתי הספר היסודיים במחוזות ובבתי ספר שונים. ואולם הפעולות הללו נעשות ללא מימון והכשרות שהולמות את הצרכים של התלמידים וכן את הצרכים של המורים. כך למשל, בכתבה שפורסמה בעיתון "הארץ" טענה מורה מצטיינת שזכתה בהערכה ותשבחות מצד משרד החינוך כי עם הידע שלה בערבית היא מסוגלת לנהל שיחה בסיסית כמו שעורכים במכולת, אך גם שיחה זו לא באה לה בקלות. כלומר היא אומנם שולטת בערבית ספרותית אך יכולותיה בשפה המדוברת הם מצומצמים למדי. תופעה זו מאפיינת מורים שמתקשים לשוחח בערבית מדוברת בגלל גיוון הלהגים והקושי למצוא שיטת לימוד כתובה לשפה זאת.³

בתגובה אבקש לומר כי כולנו חסידים של שיטת הלימוד המסורתית אשר שמה דגש על לימוד תופעות דקדוקיות ואוצר מילים עיתונאי-צבאי ופחות על הערבית המדוברת. מעניין אפוא לראות כי דווקא המוסדות להשכלה גבוהה בישראל מוסיפים, ברובם, ללמד בשיטה זו. המרצים מודעים להיגיון העומד מאחורי שיטה מסורתית זו דהיינו, דקדוק הערבי, שינון ותרגום ופחות הוראת השפה בהקשרה התרבותי. מרצים אלו מאמינים כי זוהי הדרך הבטוחה והנכונה לרכוש את השפה. ואולם השאלה הנשאלת היא מדוע מרצים

(מדוברת) בבתי הספר היסודיים,¹ מהם ממשיכים 18 אלף ללמוד ערבית גם בחטיבת הביניים, ו-8,000 מהם אף ניגשים לבחינות הבגרות.

ישראל נמנית על מספר מצומצם של מדינות לא-מוסלמיות שמכירה בשפה הערבית כשפה רשמית. ואולם המציאות מלמדת כי העברית ביססה את מעמדה כשפה הרשמית של המדינה ובכך דחקה את הערבית לשולי החברה. הסיבות לשפל בפופולאריות של השפה הערבית הן מגוונות. הורים וילדים מסמנים אותה כשפת האויב ולא כשפה ותרבות. אחרים מתייחסים אליה כשפה נחותה שאינה נעימה לאוזן. יתרה מזאת, למעלה משישים שנה מתחבטים שרי החינוך בישראל האם ראוי ללמד את שפת המיעוט. ואכן, רק בשנים האחרונות נערכים שינויים משמעותיים בהוראת השפה הערבית ובעידוד הנוער לרכוש את כישורי השפה. משרד החינוך ובאופן ספציפי הפיקוח על הוראת השפה הערבית, משקיע מאמצים רבים על מנת לעודד תלמידים לגשת לבחינת בגרות בערבית ולהמשיך משם ליחידות המודיעין השונות.² יתר על כן, בשנים האחרונות נערכו שינויים משמעותיים בבחינות הבגרות בערבית. כך למשל, הוכנסו הקלות בתחום הוראת הדקדוק והושם דגש רב יותר על הבנת הנקרא ועל קריאה בספרות ערבית מודרנית. כמו כן, אישר הפיקוח בשנים האחרונות

¹ שעות הלימוד בבתי הספר היסודיים הינם במימון של קרנות פרטיות ולא דרך ממשד החינוך. הערבית הנלמדת בבתי הספר היסודיים היא המדוברת. חובת לימוד השפה חלה על תלמידי חטיבת הביניים מ-ז'.
² תכנית הלימודים הראשונה להוראת "לשון ערבית לבית הספר העברי" פורסמה בשנת 1994. במאי 2008 התעורר הצורך בעדכון התכנית הקיימת ופיתח תכנית אשר תגביר את המוטיבציה של התלמידים ללמוד את השפה הערבית.
אודות תוכנית הלימודים החדשה:

³
<http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArtPE.jhtml?itemNo=909170&contrassID=2&subContrassID=2&sbSubContrassID=0>

http://meyda.education.gov.il/files/Tochniyot_Limudim/Portal/LashonAravit.pdf

לבנון

שבת אחים גם יחד... לקראת פיוס במחנה הנוצרי?

הבחירות לפרלמנט הלבנוני יהיו אמנם רק בחודש מאי 2009, אך נראה שהכל עסוקים בהן כבר כעת. שני כוחות עיקריים מתמודדים בבחירות אלו: מחנה ה-14 במרץ הכולל בתוכו את המחנות הפוליטיים אשר התנגדו לנוכחות הסורית בלבנון ואשר קוראים לחקור את רצח ראש הממשלה המנוח רפיק אל-חרירי. מנגד עומד מחנה ה-8 במרץ הכולל את הכוחות אשר תמכו בנוכחות הסורית בלבנון.¹

הבחירות לפרלמנט מלווים, מטבע הדברים, בתעמולה והכפשות הדדיות. בהתחשב בעובדה שבחודש מאי האחרון אירעו התנגשויות דמים בלבנון, אף אחד לא רוצה לקחת סיכונים מיותרים. לכן נעשים כעת ניסיונות לפייס בין שני המחנות על מנת למנוע הישנות של מקרי אלימות. סיבה נוספת לניסיונות הפיוס בין שני המחנות קשורה ביום שאחרי הבחירות. כל צד בטוח בניצחונו ומעוניין להבטיח "שקט תעשייתי", מצד המחנה היריב, ביום שלאחר הבחירות.

אחד מניסיונות הפיוס המעניינים בלבנון, קשור בסכסוך עתיק יומין בתוך המחנה הנוצרי. כל העדות בלבנון מפולגות בינן לבין עצמן, אך נראה שמבין כולן, העדה

אינם קשובים לקול זעקת הסטודנטים-דור העתיד- לראות את השפה הערבית כשפה חיה, דינאמית ומתחדשת, ומתוך כך לסגל שיטות הוראה חדשניות? יתרה מזאת, מדוע משרד החינוך לא יוצא מגדרו להפוך את הערבית, השפה הרשמית השנייה של מדינת ישראל, למקצוע חובה בבתי הספר החל מהשנים הראשונות של ביה"ס היסודי? מן הראוי היה כי מדינת ישראל אשר מכירה בערבית כשפה רשמית ואשר חיים בה יהודים וערבים זה לצד זה, תשמש כור היתוך לרכישת השפה הערבית כשפה שנייה עבור דוברי העברית. לפיכך נראה כי הנחלת השפה הערבית כמקצוע חובה במערכת החינוך על כל שלביה בעזרת אמצעי ההוראה החדשים והמגוונים ביותר, היא זו שתקנה את השפה בהקשריה החברתיים והתרבותיים. בראיה לעתיד הרי שהקניית השפה אף תעודד את תלמידי בתי הספר התיכוניים להרחיב ולהעמיק את לימודי השפה, הספרות והתרבות הערבית גם בכותלי האקדמיה ותהפוך את לימודי הערבית לידע מעשי ובעל ביקוש רב.

חן עמר

¹ מחנה ה-14 במרץ כולל את מפלגת אל-מסתקבל של סעד אל-חרירי, הפלגות של אמין ג'מיל, הכוחות הנוצריים של סמיר ג'ע'יע ואת המפלגה הסוציאליסטית המתקדמת של וליד ג'יבלאט. מנגד נמצא מחנה ה-8 במרץ אשר כולל את החזבאללה, את אמל, את הזרם הלאומי החופשי של הגנרל המארוני מישל ע'ון ואת מפלגת אל-מרדח של סלימאן "טוני" פרנג'יה. התאריכים בשמות המחנות מתייחסים לשתי הפגנות שנערכו בלבנון. ב-14 בפברואר 2005 נרצח ראש ממשלת לבנון לשעבר, רפיק אל-חרירי. בלבנון החלו הפגנות אנטי-סוריות. בתגובה להפגנות אלו כינס ארגון החזבאללה ב-8 במרץ 2005 הפגנת המונים בבירות לתמיכה בסוריה. בתגובה להפגנה זו ארגנו תומכי חרירי ב-14 במרץ 2005 הפגנת המונים נגד סוריה. על שני תאריכים אלו קרויים שני המחנות בלבנון.

אך הפעולה השתבשה ובמהלכה נרצחו טוני פרנג'יה אשתו ובתו של (ועמם הכלב המשפחתי). בנוסף נרצחו, בפעולה שלימים נקראה "טבח אהדן", עוד כשלושים מתומכי משפחת פרנג'יה. סמיר ג'עג'ע עצמו, נפצע בפעולה זו, וקיבל טיפול בישראל. מנהיג אל-מרדה, סלימאן "טוני" פרנג'יה, שהיה באותה העת בבירות.

מנהיג הכוחות הלבנוניים סמיר ג'עג'ע⁶

הרצח שביצע סמיר ג'עג'ע בבני משפחת פרנג'יה גרם לזעזוע רב בלבנון. שכן, משפחת פרנג'יה הינה אחת מן המשפחות החשובות בפוליטיקה הלבנונית. אחד מבניה, סלימאן פרנג'יה, היה נשיא לבנון בין השנים 1970-1975. משפחה זו מתגוררת בזעיראת שבצפון לבנון ויש לה קשרים טובים עם משפחת אסד הסורית. כמו כן למשפחה מיליציה צבאית אשר הונהגה על ידי טוני פרנג'יה בעת תקופת נשיאותו של סלימאן פרנג'יה. ואולם משפחת פרנג'יה מפולגת גם בתוך עצמה. מאבק זה קשור בשאלת הנהגת המשפחה. בעקבות המאבק הפנים-משפחתי חלק ממשפחה זו (בהנהגת סמיר פרנג'יה בן דודו של מנהיג תנועת אל-מרדה) משתף פעולה עם הכוחות הנוצריים, וחבר בכוח ה-14 במרץ, לעומת אל-מרדה החברה בכוח ה-8 במרץ.

⁶ התמונה לקוחה מתוך: <http://www.lebanese-forces.com/ar/nalbumpic.asp?id=697&picid=1>

המאורנית היא המפולגת ביותר. בתוך מחנה זה קיים סכסוך דמים בין מנהיג הכוחות הלבנוניים², סמיר ג'עג'ע, ובין מנהיג תנועת אל-מרדה³, סלימאן "טוני" פרנג'יה.

מנהיג אל-מרדה סלימאן "טוני" פרנג'יה⁴

ב-13 ביוני 1978 עמד סמיר ג'עג'ע בראש כוח אשר חדר לבית הקיט של משפחת פרנג'יה בעיירה אהדן (דרום מזרחית לעיר טריפולי). מטרת הכוח הייתה להרתיע את טוני פרנג'יה מנהיג המיליציה הצבאית של משפחת פרנג'יה, ולגרום לו לאחד כוחות עם מנהיג הכוחות הלבנוניים דאז, בשיר ג'מיל.⁵

² הכוחות הלבנוניים היו הארגון אשר איחד את המיליציות הנוצריות במלחמת האזרחים הארוכה ששררה בלבנון 1975-1990. בתחילה היה הארגון תחת הנהגתו של בשיר ג'מיל. לאחר שהאחרון נבחר לנשיאות ולאחר מכן נרצח החלו מאבקי כוחות על הנהגת הארגון. ידו של סמיר ג'עג'ע הייתה על העליונה והוא הפך למפקד הארגון. הארגון פורק מנשקו על ידי מפקד הצבא לשעבר מישל עון. כיום הכוחות הלבנוניים הינה מפלגה פוליטית לא חמושה.

³ אל מרדה הינה מפלגה נוצרית. היא קרויה על שם שבט אל-מרדה אשר על פי המסורת הנוצרית-לבנונית היה השבט אשר התנגד לפלישה הערבית מוסלמית לשטחי לבנון של היום. שבט זה, כך על פי המסורת, היוו מוצאצאי הפניקים, אשר נוצרים רבים בלבנון רואים את עצמם כממשיכיהם. בעבר הייתה זו מיליציה חמושה, אשר הוקמה בידי משפחת פרנג'יה. עם השנים היא הפכה להיות מפלגה פוליטית לא חמושה.

⁴ התמונה לקוחה מתוך: http://el-marada.net/ar/index.php?option=com_wrapper&Itemid=308

⁵ בשיר ג'מיל, בנו של פיר ג'מיל מייסד מפלגת הפלנגות, היה המפקד הראשון של הכוחות הנוצריים. הוא היה מנהיג כריזמטי אשר זכה להערצת רבים בתוך המחנה הנוצרי. לימים נבחר לנשיאות לבנון, אך נרצח זמן קצר לאחר שנבחר. לאחר הירצחו, נתמנה אחיו הבכור, אמין ג'מיל לנשיא לבנון.

פעולת אהדן אשר נועדה לאחד את המיליציות הנוצריות לכוח אחד תחת הנהגת בשיר ג'מיל, השיגה את התוצאה ההפוכה. היא הביאה לקרע סופי בין משפחת פרנג'יה מצפון לבנון ובין הכוחות הנוצריים והפלגים שהרכיבו אותה ממרכז ודרום המדינה (הפלגים איתה שיתפה ישראל פעולה במלחמת שלום הגליל). מאז קיים נתק בין שני הצדדים והם נאבקו אחד בשני בעת מלחמת האזרחים בלבנון בין השנים 1990-1975. ואולם גם לאחר סיום המלחמה נמשך הנתק בין הצדדים על רקע האיבה ההיסטורית ומחלוקות אידיאולוגיות. כעת מנסים לגשר בין הצדדים ולהביא לפיוס, אך נראה שהדרך לכך ארוכה. כל צד מתבצר בעמדותיו ולא מוכן להתפשר. ג'עג'ע מעוניין שפיוס בין הנוצרים יכלול פתרון למשבר הפוליטי בלבנון ואת שאלת פירוק נשק "ההתנגדות" (חזבאללה).

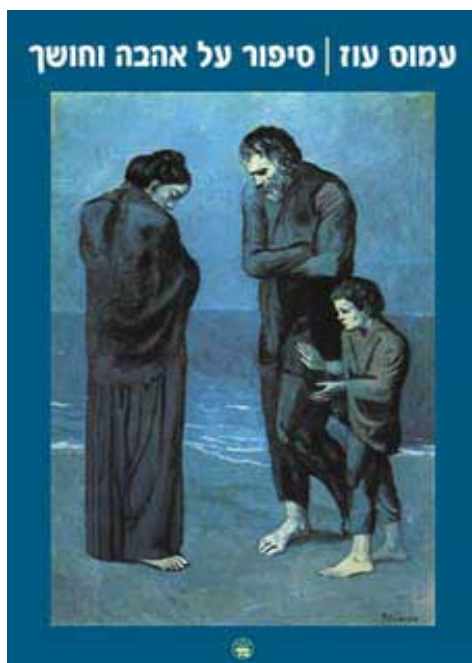
הוא אף מעוניין להציג לבוחר הלבנוני שתי אפשרויות, או מדינת חזבאללה או מדינת לבנון. כלומר ג'עג'ע מעוניין ליצור חזית נוצרית המתנגדת לחזבאללה. בתגובה אמר סלימאן "טוני" פרנג'יה, שג'עג'ע מעכב את הפיוס בתוך המחנה הנוצרי בכך שהוא מתנה אותו בפתרון המשבר הפוליטי הלבנוני. גורמים נוצריים שתומכים במחנה ה-8 במרץ טוענים כי המטרה האמיתית של השיחות היא לא להגיע להסכם אלא למנוע אלימות בתוך המחנה הנוצרי. לפיכך נראה כי שלום בתוך המחנה הנוצרי לא יגיע במהרה וכי יהיה קשה לגשר על הפערים ועל האיבה ההיסטורית. לכן נכון יותר יהיה לומר כי הפלגים בלבנון אומרים: "לא" לפיוס, אך "כן" לאי לוחמה.

דני נאור

קולות מן המזרח

המבוי שנסתם - דימויי הערבים בספרו של עמוס עוז –

סיפור על אהבה וחושך¹

הסכסוך היהודי-ערבי, משורשיו הבראשיתיים ועד לעידננו ההופך ל"גרעיני" יותר ויותר, הוא בן מעל ל-120 שנה – פי שניים משנותיה של מדינת ישראל. תחילתו בסכסוכים בין המושבות הראשונות (1882) לתושבי הארץ הערבים על קרקעות, מרעה ומים והמשכו בעימות עם ערביי ארץ-ישראל והתנועה הלאומית הפלסטינית ובהתמודדות עם מדינות ערב השכנות. אחר כך התרחב הסכסוך בהדרגה למדינות בפרסיה, לאסלאם הקיצוני ולטרור העולמי. בד בבד עם התמשכותו והחרפתו של הסכסוך, נעשו מאמצים אדירים לפשר בין הצדדים ולהביא לסיומו ואף נרשמו מספר הצלחות, בדמות הסכמי השלום שבין ישראל למצרים ולירדן. תהליך אוסלו, למרבית הצער, נראה עתה כניסיון כושל ומאז רצח יצחק רבין ז"ל, הסכסוך עם הפלסטינים נראה כ"דרך ללא מוצא". על רקע זה ישנו עניין רב בקריאה מעמיקה בספרו האוטוביוגרפי של עמוס עוז, סיפור על אהבה וחושך ובחיפוש אחר דימויי הערבים כפי שהם באים לידי ביטוי בספר.

חשיבותו של הספר כמסמך היסטורי-סוציולוגי היא רבה ביותר: מדובר בסופר ישראלי מהשורה הראשונה, שרכש לעצמו שם בעולם כולו ואף היה מועמד לפרס נובל. עמדותיו ודעותיו של עמוס עוז בשאלת הסכסוך ידועות והוא אף פעיל מבחינה פוליטית. הספר עוסק בשנים המעצבות של הסכסוך, מילדותו של עמוס עוז (נולד בשנת 1939) ועד שנות החמישים הראשונות.

¹ מקורות: עמוס עוז, סיפור על אהבה וחושך (ירושלים: כתר, 2007); שירי לב ארי, "סיפור על אהבה וחושך" של עוז יצא בערבית, הארץ, 8 בספטמבר 2008. התמונה לקוחה מתוך: <http://www.read4free.co.il/showBigImage.asp?danaCode=10-539215>

הסופר מביא לידי ביטוי את הדימויים הרווחים בחברה, כפי שהבין ופירש אותם. בגלל הפופולאריות והחשיבות של הסופר, סביר להניח שדימויו ישפיעו על הקוראים ויעצבו במידה מסוימת את תפיסת עולמם. הספר יתורגם לערבית על ידי ג'מיל גנאים (בהוצאת ידיעות ספרים) ויופץ במגזר הערבי בישראל ואחר כך במצרים ובמדינות ערביות נוספות.² בדרך זו תשפיע היצירה גם על העולם הערבי. מטבע הדברים הוא שהיצירה תיתפס על ידי הקוראים הערבים כביטוי אותנטי ומשמעותי של דימויי הערבים בעיני היהודים בישראל.

עמוס עוז, שדעותיו היום הן "יוניות" באופן מובהק ולאחרונה אף הצטרף לתנועת שמאל חדשה, גדל במשפחה רביזיוניסטית ובספרו הוא מתמודד עם המורשת הזו ונותן לה ביטוי. הוא כותב בעניין הערבים בשני קולות שונים, קול היישוב היהודי וירושלים היהודית, וקולו שלו עצמו. כאשר הוא דובר בשמו של היישוב היהודי ובשמה של ירושלים היהודית והשכונה שבה גדל, הוא מבטא בנאמנות את הנרטיב הלאומי הרווח. הוא כותב למשל שייתכן שערביי הארץ הם צאצאי "העברים הקדמונים". יש להבחין בין הפלאח לבין האפנדים והעירוניים המסיתים אותו. הערבים המוסתים בארץ יבינו שתצמח להם ברכה מהיישוב היהודי והם יקבלו את קיומה של המדינה היהודית. בריטניה מסיתה ומסכסכת בין העמים. היהודים חוששים באופן מתמיד מ"מאורעות" ופוגרומים ובאופן בסיסי ש"הערבים יבואו וישחטו את כולנו, תבוא מלחמה, יקרה אסון גדול" (עמ' 14). האויב הוא הערבים בארץ, מדינות ערב והעולם המוסלמי. עם צאתם של הבריטים "המוני ערבים צמאי דם, מיליוני מוסלמים משולהבים, יקומו ובתוך ימים אחדים ישחטו את כולנו" (עמ' 341). "הלבנט מלא מיקרובים" אך הוא גם חושני ומפתה בצורה מסוכנת (עמ' 41 – 43). ארץ ישראל נמצאת "בקדמת אסיה" והעם היהודי נמצא בחזית אחת עם "עמי התרבות הנאורים" נגד "גלי הפראות המזרחית" (עמ' 83). לעם היהודי זכות בלעדית על ארצו ואם הערבים אינם מסכימים, כפי שאמר סבו לאחר מלחמת ששת הימים, הם יכולים לחזור למולדתם ההיסטורית-ערב הסעודית. בארץ ישראל, כפי שהסביר לו אביו, היהודים לא יהיו עוד קורבנות. הם ישיבו לכל הרודפים כגמולם (עמ' 126). גם לאחר המלחמה (מלחמת העצמאות) המשיכו מדינות ערב לאיים ב"סיבוב שני" שבו ימחקו את עלבון התבוסה (עמ' 432).

כאשר הסופר דובר בשם עצמו עולה לנגד עינינו ירושלים של יהודים וערבים, החיים זה לצד זה. כך בטיול השבת בדרך חברון, כאשר הסופר, בעודו ילד, חולף על פני בתי העשירים ו"האויב הערבי" הוא אדונים השותים קפה ומשחקים שש-בש. אביו בירך אותם בערבית שנשמעה להם כרוסית ובכל זאת, למרות שהופתעו, הם השיבו בנימוס ובברכה (עמ' 54). באחד האירועים הזכורים לו, בהיותו בן שלוש וחצי, איבד את דרכו בתוך חנות בגדים בזמן שהלך שבי אחרי ילדה שהתברר לו שהיא גמדה גיבנת אשר דמותה מטילה בו פחד. הפיתוי הפך בבת אחת לאיום והוא התחבא. חייט ערבי, עובד החנות, מצא אותו ושיכך את פחדו (עמ' 258 – 269). בזמן אירוח בוילה של משפחה ערבית עשירה, משפחת סילואני בשכונת שיח ג'ראח, בקיץ 1947, טיפס על עץ כדי להרשים את עאישה, נערה בת אחת עשרה או שתים עשרה. כביכול רצה להוכיח לה שהיהודים בארץ אינם "עם עלוב... אולאד אל-מות, בני מוות". הוא נופף בשרשרת שאליה מחובר כדור ברזל,

² זהו ספרו השלישי של עמוס עוז המתורגם לערבית. קדמו לו מיכאל שלי שתורגם והופץ במצרים בשנות ה-90 ו-סומכי שהופץ בירדן. תרגום הספר לערבית הוא עצמו חלק מהטרגדיה של הסכסוך. במאוס 2004 נרצח בפגיעו בירושלים סטודנט ערבי ישראלי, ג'ורג' חורי. המחבל הערבי ראה אותו בזמן הריצה היומית וחשב אותו ליהודי. משפחת חורי החליטה לתרום סכום כסף כדי לתרגם את הספר לערבית. מטרת התרגום, מבחינתה של המשפחה, היא לקרב בין העמים והתרגום יוקדש לזכרו של ג'ורג' חורי. ג'מיל גנאים, יליד 1943, תושב בקעה אל גרביה, הוא בוגר האוניברסיטה העברית בלשון עברית ובשפה וספרות ערבית. שנים ארוכות עסק בהוראה, חינוך וניהול. מזה 12 שנים, מאז יצא לפנסיה, הוא עוסק בתרגום ספרי לימוד, ספרות ושירה מעברית לערבית.

שנפל וריסק את כף הרגל של עואד, אחיה הקטן של עאשה. עמוס עוז מתבונן לאחור ובוחר את האירוע ואת התנהגותו בחרטה וברגשות אשם (עמ' 356–376). הוא תוהה להיכן "התגלגלו" עאשה ואחיה הצולע. האם עאשה לא הזדקנה במחנה פליטים ומי הם היהודים הגרים כיום בביתה בשכונת טלביה? (עמ' 383–384). דמות האיש הטוב והמיטיב מחנות הבגדים עומדת בניגוד קיצוני לאיומים בטבח עם פרוץ מלחמת העצמאות (עמ' 390–391).

הסכסוך, על פי הדיאגנוזה של עוז, הוא בין שני נרדפים – הערבים והיהודים – ששניהם קורבנות של אירופה המתעללת. כל אחד מהקורבנות רואה ביריבו את אירופה המתעללת. הערבים רואים ביהודים את האירופים שניצלו ודיכאו אותם והיהודים רואים בערבים את רודפיהם בכל הדורות ובהם הנאצים (עמ' 388–389). התחושה המתקבלת מן הקריאה בספר היא שהסכסוך הוא טרגדיה שאין לה פיתרון. אם היה אי פעם מבוי שיוציא אותנו ואת אויבינו מן המבוך שאנו כלואים בו, הרי שהוא נסתם במלחמה בשנים 1947–1949. באופן סמלי, שני הצדדים אף אינם מסוגלים לכנותה באותו שם.

ד"ר ישראל בן-דור

אוניברסיטת חיפה